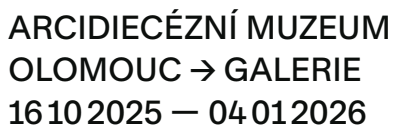

ARCHITEKTURA V GRAFICE 16. — 18. STOLETÍ

PRŮVODCE VÝSTAVOU

ARCHITEKTONICKÉ TRAKTÁTY

Renesanční obdiv k antickému umění souvisel s oživením pravidel sloupových řádů. Jejich teoretickým základem se stalo znovuobjevené dílo *Deset knih o architektuře* římského architekta Marca Pollia Vitruvia z prvního století př. n. l. Tato encyklopedie starověkého vědění o stavitelství byla opakovaně vydávána a doplňována nejen řadou komentářů, ale především ilustracemi, které pomáhaly text vizuálně osvětlit. Obrazová složka začala v renesančních traktátech (Sebastiano Serlio, Andrea Palladio) postupně nad textem dominovat, až získaly podobu obrazových „atlasů“ či architektonických vzorníků (Jacopo Barozzi da Vignola). Téma sloupových řádů v 17. století rozvíjely dále tzv. *Säulenbücher*, které obsahovaly i řadu příkladů jejich užití nejen v architektuře. Vedle teorie řádů promýšlely renesanční a barokní traktáty také pravidla perspektivní konstrukce iluzivního prostoru. Jejich autory přitom nebyli jen architekti, ale stejně často také sami malíři (Hans Vredeman de Vries, Andrea Pozzo).

1

Johann de Laet (1581 Antverpy – 1646 Leiden)

KONSTRUKCE IÓNSKÉ VOLUTY PODLE NIKOLAUSE GOLDMANNA

před 1646

dřevořez

Johann de Laet (ed.), *M. Vitruvii Pollionis De architectura libri decem cum notis, castigationibus & observationibus Guilielmi Philandri integris; Danielis Barbari excerptis & Claudii Salmasii passim insertis*. Amsterdam: Louwjijs Elzevier, 1649

Vydání Vitruviiova slavného antického traktátu doplnil flámský humanista Johannes De Laet několika dalšími teoretickými díly o architektuře či jejich komentáři, které měly vyvolat interaktivní dialog mezi Vitruviem a jeho domnělými současníky, studenty a kritiky. De Laetovo kompendium svědčí o bouřlivé debatě, kterou vyvolalo šíření Vitruvia v 16. a 17. století, a o jeho velkém významu pro tehdejší architektonickou teorii. Vystavená ilustrace pochází z pojednání o iónské volutě od německého teoretika architektury Nikolause Goldmanna (1611–1665).

2

Wilhelm Pfann (činný v Norimberku 1660–1690)

podle Vincenza Scamozziho (1548 Vicenza – 1616 Benátky)

POROVNÁNÍ PĚTI KLASICKÝCH SLOUPOVÝCH ŘÁDŮ

1678

mědiryt

Vincenzo Scamozzi, *Klärliche Beschreibung Der fünff Säulenordnungen und der ganzen Baukunst*. Sulzbach: Johann Hoffmann, Nürnberg 1678

Italský architekt Vincenzo Scamozzi byl jedním z hlavních následovníků Andrea Palladia 1508–1580. Ve svém teoretickém díle hájil tezi o architektuře jako vědě. Německý překlad třetí a šesté knihy jeho traktátu *L'idea dell'architettura universale* (Idea univerzální architektury) z roku 1615, se věnuje zejména sloupovým řádům a soukromým stavbám. Kniha s názornými ilustracemi, částečně přejatými z holandské edice Scamozziho díla z roku 1657, má charakter učebnice.

3

Peter Flötner (c. 1490 Thurgau – 1546 Norimberk)
podle Cesare Cesariana (1475 Milán – 1543 Milán)

KATEDRÁLA V MILÁNĚ – PROPORCE A ARCHITEKTONICKÉ DETAILS

1540 (tisk 1575)

dřevořez

Vitruvius [...] Zehen Bücher von der Architectur [...], Basel: S. Henricpetri, 1575 (překlad: Walther Hermann Ryff)

V roce 1543 vydal lékař a matematik Walther Hermann Ryff ve Štrasburku latinský text Vitruviova traktátu, který následovalo o tři roky později norimberské vydání jeho vlastního komentovaného překladu do němčiny. Většinu ilustrací Ryff převzal z benátského vydání Cesara Cesariana z roku 1521, podle nichž nechal zhotovit celkem 115 dřevořezů. Německý překlad znamenal okamžitý úspěch, o čemž svědčí jeho opakovaná vydání v Basileji z let 1575, 1582 a 1614. Ryffovým hlavním cílem bylo zprostředkovat Vitruviovo dílo německému čtenáři přístupnou, srozumitelnou formou.

4

Johann Georg Lange (před 1673 Hamburk – kolem 1689)
podle Charlese Philippa Dieussarta (kolem 1625–1696)

KONSTRUKCE ÍÓNSKÉ HLAVICE PODLE PALLADIA

1679 (tisk 1682)

mědiryt

Charles Philippe Dieussart, *Theatrum Architecturae Civilis*, Güstrow: Johann Spierling, 1682

Architekt a sochař Charles Philippe Dieussart žil a působil v Německu. Roku 1657 vstoupil do služeb vévody Gustava Adolfa z Meklenburska-Güstrowa, jemuž dedikoval první vydání svého teoretického díla (1679). Dieussartův spis obsahuje soubor komentovaných, přesně provedených architektonických rytin, z nichž některé nesou také jména konkrétních staveb a jejich architektů (Palladio, Barozzi da Vignola, Bertotti Scamozzi, Cataneo, Serlio, Branca). Jejich konstrukce vychází z Vitruvia a jeho dobové italské recepce. Oblíbená kniha vyšla posléze ještě čtyřikrát, přičemž každé vydání bylo věnováno jinému mecenáši, kterým byl v případě kroměřížského exempláře pruský vévoda a braniborský kurfiřt Fridrich Vilém.

5

Sebastiano Serlio (1475 Boloňa – asi 1554 Fontainebleau)

PANTHEON

1544 (tisk 1562)

dřevořez

Sebastiano Serlio, *Il terzo libro [...] nel qual si figurano, e descrivono le antiquita di Roma [...]*, Venezia: Francesco Rampazetto, 1562

Své několikadílné teoretické dílo vydal Sebastiano Serlio v nesousledném pořadí. Jeho cílem bylo vytvořit ilustrovaný atlas architektury. Vystavená „Třetí kniha“ byla v pořadí druhým vydaným svazkem, z celkem devíti zamýšlených knih, a obsahuje přehled

starověkých římských památek a jejich typů. V závěru knihy Serlio publikuje vlastní návrh ideální vily a rozvíjí diskusi nad plány dalších architektů, svých součastníků (Bramante, Giulio Romano, Raffael).

6

Wilhelm Pfann (činný v Norimberku 1660–1690)

podle Georga Caspara Erasma (1620/30 Bopfingen – po 1695 Norimberk)

KORINTSKÝ SLOUP

1666

mědiryt

Georg Caspar Erasmus, *Seülen-Buch, Oder Gründlicher Bericht Von den Fünf Ordnungen der Architectur-Kunst*, Nürnberg: Johann Hoffmann, 1666

Spis norimberského řezbáře, truhláře a obdivovatele architektury Georga Caspara Erasma náleží mezi tzv. knihy sloupů (*Säulenbücher*). Systém klasických sloupových řádů byl v nich obvykle rozpracováván do grafických předloh pro konkrétní prvky v architektuře i v dalších oborech umění a řemesel. Často se v nich objevuje také módní ornamentika, jako je tomu i v tomto případě, kdy se barokní boltcový dekor stává organickou součástí jednotlivých prvků.

7

neznámý rytec

podle Jacopa Barozziho da Vignola (1507 Vignola – 1573 Řím)

HLAVICE A VLYS IÓNSKÉHO ŘÁDU

1675

lept

Pierre Le Muet – Michealngelo Buonarotti (eds.), Jacopo Barozzi da Vignola, *Regel der fünff Orden [...]*, Nürnberg: Johann Hoffmann, 1675

Knihy římského architekta Vignoly, věnované pravidlům pěti řádů klasické architektury (*Regole delli cinque ordini d'architettura*), náleží k nejvlivnějším italským renesančním traktátům. Poprvé vyšla v Římě roku 1562. Její dlouhou popularitu a opakované vydávání ovlivnil především důraz na praktické problémy architektury, nikoli pouze její teoretická východiska. Vignolovi se tak podařilo poskytnout odborně fundovaný, přitom dobře upotřebitelný návod k praktickému použití architektonického aparátu, založeného na řádových pravidlech.

8

Daniel Marot st. (1661 Paříž – 1752 Hague)

podle Augustina Charlesa d'Avilera (1653 Paříž – 1701 Montpellier)

RŮZNÉ DRUHY ZVLÁŠTNÍCH A SYMBOLICKÝCH SLOUPŮ

1691 (tisk 1725)

lept

Augustin-Charles d'Aviler, *Ausführliche Anleitung zu der gantzen Civil-Bau-Kunst: worinnen Nebst denen Lebens-Beschreibungen und den fünff Ordnungen von J. Bar. de Vignola*, Augsburg: Jeremias Wolff, 1725 (překlad a komentář: Leonhard Christoph Sturm)

Kniha francouzského teoretika d'Avilera o Vignolově systému sloupových řádů s připojenými poznámkami k Michelangelovým architektonickým návrhům a realizacím vyšla v Paříži poprvé v roce 1691. D'Avilerova práce měla dílo renesančního architekta přiblížit praktickou formou francouzskému čtenáři a na dlouhou dobu se stala v podstatě normativní příručkou dobové architektonické teorie. O její překlad do němčiny se zasloužil německý architekt a teoretik Leonhard Christoph Sturm.

9

Elias Nesselthaler (1664 Augsburg – 1714 Augsburg)

podle Johanna Indaua (1651–1690 Vídeň)

HLAVICE SLOUPŮ

1686

mědiryt s leptem

Johann Indau, *Wienerisches Architectur-Kunst und Säulen-Buch*,

Wien: Johann Indau, Johann Jakob Kürner, 1686

Kniha o architektuře od vídeňského barokního truhláře, kreslíře i architekta Johanna Indaua se dočkala brzy několika vydání. Vedle rozpracování základních pravidel sloupových řádů, obsahuje příklady jejich aplikace na vídeňské architektuře. Vystavený list představuje návrhy barokní ornamentální výzdoby sloupových hlavic překračující klasická řádová pravidla.

10

Wendel Dietterlin st. (1551 Pfullendorf – asi 1599 Štrasburk)

NÁVRH NA FONTÁNU

1598

lept

Wendel Dietterlin, *Architectura von Austheilung, Symetria und Proportion der fünff Seulen*, Nürnberg: [Hubert] und Balthasar Caymox, 1598

Vyučený malíř Wendel Dietterlin se v posledních letech svého života intenzivně zabýval otázkami architektonické teorie. Inspirován dílem Hanse Vredemana de Vries, kreslil své fantastické návrhy architektury, které hranice Vitruviových ideálů dalece překračovaly. Jeho kniha o architektuře, symetrii, proporcích a sloupových řádech obsahuje pouze několik stran vysvětlujícího textu a celkem 209 leptů s návrhy sloupů, fontán, portálů, oken, krbů či epitafů, na nichž jsou architektonické prvky doslova pokryty fantastickými ornamenty i živými tvory. Jednotlivým řádům se Dietterlin ovšem pokusil přiřadit také symbolické významy, kombinující antickou kulturu s křesťanstvím.

ARCHITEKTONICKÉ NÁVRHY A DOKUMENTACE STAVEB

Vedle ilustrací teoretických statí začala být grafika v 17. století využívána také jako praktický nástroj k šíření návrhů nebo pro dokumentaci již realizovaných staveb, ať již civilní, vojenské nebo církevní architektury (Joseph Furtttenbach, Philips Vingboons, Leonhard Christoph Sturm). Stavby byly přitom obvykle zobrazeny v nárysu, půdorysu a řezu, tedy základních typech architektonického zobrazování, založeného na pravoúhlém promítání objektu na rovinu. Někdy byly připojeny také další detaily stavby, ať již technického nebo uměleckého charakteru (Jacob van Campen, Giovanni Battista Nelli).

11

Jakob Custos (činný v Augsburgu v první pol. 17. století)
podle Josepha Furtttenbacha st. (1591 Leutkirch im Allgäu – 1667 Ulm)

ZAHRADA KNÍŽECÍHO POTĚŠENÍ A ZVÍŘECÍ OBORA

1628

mědiryt

Joseph Furtttenbach, *Architectura civilis*, Ulm: Jonam Saur, 1628

Architectura civilis je nejvýznamnější teoretickou prací německého architekta Josepha Furtttenbacha st., autora celé řady architektonických příruček a učebnic, které byly vydávány v Německu ve druhé čtvrtině 17. století. Furtttenbach se aktivně věnoval také zahradní architektuře, pyrotechnice a vojenskému inženýrství a všechny tyto zájmy našly uplatnění v jeho knihách. V mládí strávil dvanáct let studiem architektury v Itálii, která jej silně ovlivnila. To je patrné i v předmluvě této knihy, kterou věnoval občanské architektuře, příkladům návrhů domů a zahrad pro různé společenské vrstvy. V Itálii Furtttenbach nachází ty nejvybranější, umělecky nejbohatší a nejpevnější příklady budov z celé Evropy. Jeho cílem bylo přenést principy symetrie a správných proporcí na sever od Alp.

12

Johann August Corvinus (1683 Lipsko – 1738 Augsburg)
podle Leonharda Christopha Sturma (1669 Altdorf u Norimberka – 1719 Blankenburg)

ŘEZ A PERSPEKTIVNÍ POHLED

1718

mědiryt s leptem

Leonhard Christoph Sturm, *Kurtze Vorstellung der ganzen
Civil-Bau-Kunst*, Augsburg: Jeremias Wolff, 1718

Stručný úvod do umění civilní architektury německého architekta a teologa Leonharda Christopha Sturma je jednou z řady jeho teoretických prací. V kroměřížské knihovně je svázán s dalšími třemi soubory do jedné knihy. Obsahuje nejdůležitější pravidla a termíny pro architektonickou praxi, která by měla být prospěšná také laikům-objednavatelům nebo úředníkům.

13

Paolo Santini (1729–1793, činný v Benátkách)
podle Andrey Palladia (1508 Padova – 1580 Maser) a Ottavia
Bertottiho-Scamozzi (1719 Vicenza – 1790 Vicenza)

TEATRO OLIMPICO VE VICENZE

1776

mědiryt

Ottavio Bertotti-Scamozzi, *Le Fabbriche e i Disegni di Andrea Palladio Raccolti ed illustrati da Ottavio Bertotti Scamozzi [...] I.*, Vicenza: Francesco Modena, 1776

Teatro Olimpico je považováno za jedno z mistrovských děl Andrey Palladia. Odráží výsledky jeho studia klasického divadla, založeného na interpretaci Vitruvia a na přímém zkoumání ruin římských divadel, které byly v té době stále viditelné (zejména Teatro Berga ve Vicenze). Stavba započala v roce 1580, ale Palladio ještě téhož roku zemřel, projekt tak dokončil v roce 1585 jeho žák Vincenzo Scamozzi, který navrhl také dřevěné kulisy s efektem perspektivního iluzionismu. Mědiryt zobrazující dokončenou stavbu je součástí edice díla Andrey Palladia vydané v letech 1776–1783 Ottaviem Bertottim, který díky Scamozziho stipendiu pro nemajetné studenty získal jeho jméno. Přesné rytiny pak měly sloužit také jako předlohy pro ty, kteří zamýšleli navrhnout budovu v palladiánském stylu.

14

Johannes Vingboons (1616/1617 – 1670 Amsterdam)
podle Philipse Vingboonse (asi 1607 Amsterdam – 1678 Amsterdam)

NÁVRH NA DVOJDŮM

1648 (tisk 1688)

mědiryt

Philips Vingboons *Gronden en afbeeldsels der voornaamste gebouwen*, Amsterdam: Justus Danckerts, 1688

Philips Vingboons patří mezi nejvýznamnější amsterdamské architekty 17. století. Byl žákem Jacoba van Campena (1595–1657) a jedním z hlavních představitelů nizozemského klasicismu, který se vyznačuje přísným dodržováním klasických sloupových řádů. Ty dokázal kreativně zakomponovat do typicky úzkých amsterdamských městských domů. Spolu se svým bratrem Justusem (1620–1698) je autorem amsterdamských dvojdomů s pilastrovými fasádami s vysokými štíty, nazývanými jeho jménem. Jeho styl byl zejména v Amsterdamu ve velké míře napodobován. Pro amsterdamskou městskou radu vydal soubor šedesáti dvou svých návrhů, které do mědirytu převedl jeho bratr Johannes. Album vyšlo poprvé v roce 1648.

15

neznámý rytec

podle Johanna Rudolpha Fäsche (1680 Basilej – 1749 Drážďany)

KASÁRNA PRO DVĚ ROTY KAVALÉRIE

1723

mědiryt

Johann Rudolph Fäsch, *Joh. Rudolph Fäsches [...] anderer Versuch Seiner Architect. Wercken [...]*, Nürnberg: Johann Christoph Weigel, 1723

Johann Rudolph Fäsch patří ke generaci barokních saských architektů, která čerpala inspiraci z jižního Německa, Čech a Rakouska. Jako ženijní kapitán vstoupil v roce 1712 do armády. Měl vliv na vzdělávání vojenských architektů, byl považován za odborníka v inženýrství, lodní dopravě, dělostřelectvu, geometrii, aritmetice, mechanice, hornictví, vahách, mírách i v ražení mincí. Soubor pěti alb obsahuje jeho architektonické návrhy civilní i vojenské architektury v technicky přesně provedených mědirýtech včetně měřítka a ve všech hlavních pohledech – nárysu, půdorysu a řezu.

16

Johann August Corvinus (1683 Lipsko – 1738 Augsburg)
podle Leonharda Christopa Sturma (1669 Altdorf bei Norimberk – 1719 Blankenburg)
a Nicolause Goldmanna (1611 Breslau – 1665 Leiden)

NÁVRH KNÍŽECÍ REZIDENCE – ŘEZ A NÁRYS

1714

lept

Leonhard Christoph Sturm, *Prodromus Architecturae Goldmanniae* [...], Augsburg: Jeremias Wolff, 1714

Matematik, architekt a teoretik Leonhard Christoph Sturm plánoval vydat kompletní dílo svého učitele Nicolause Goldmanna. Práci se mu však nepodařilo dokončit. Do roku 1719 přesto publikoval celkem 25 svazků stavebních projektů, z nichž většina byla několi-krát přetištěna. „*Prodromus Architecturae Goldmannianae*“ byl prvním z nich a měl plnit funkci prologu. Goldmannovy principy se v něm Sturm snažil vysvětlit na příkladu vlast-ních staveb.

17

Joachim von Sandrart (1606 Frankfurt nad Mohanem – 1688 Norimberk)
podle Maria Cartaro (1540–1620) a Valériena Regnarda (činný asi 1610–1650)

KOSTEL IL GESÙ V ŘÍMĚ

1694

mědiryt s leptem

Joachim von Sandrart, *Des grossen Schau-Platzes, Von dem Alten und Neuen Rom* [...], Nürnberg: Johann Jacob von Sandrart, 1694

Sandrartova kniha věnovaná dokumentaci starověké i moderní římské architektury obsa- huje vedle zobrazení jednotlivých staveb také jeho vlastní zážitky a dojmy, které nashro- máždil během cesty do Itálie. V širším slova smyslu tak současně náleží do skupiny ces- topisné literatury. Svazek vychází z cílů, které Sandrart sledoval i vydáním své *Teutsche Academie*. Chtěl umělcům poskytnout modely pro jejich vlastní tvorbu, potěšit oko potenciálních mecenášů, a také vzdělávat. Text je však ve srovnání s detailními mědiryty jednotlivých staveb, zobrazených v měřítku a v několika pohledech, strohý, v podstatě omezený na vysvětlující poznámky.

18

Bernardo Sansone Sgrilli (činný ve Florencii 1733–1755)
podle Giovanniho Battisty Nelliho (1661 Florencie – 1725 Florencie)

ŘEZ BAZILIKOU SANTA MARIA DEL FIORE VE FLORENCII

1755

mědiryt

Giovanni Battista Nelli – Giovanni Battista Clemente Nelli, *Piante Ed Alzati Interiori Ed Esterni Dell' Insigne Chiesa Di S. Maria Del Fiore Metropolitana Fiorentina*. Firenze: Giuseppe Bouchard, 1755

Album věnované florentské katedrále Santa Maria del Fiore, které detailně popisuje a zobrazuje její architekturu, včetně konstrukce slavné Brunelleschiho kupole, bylo poprvé vytištěno v roce 1733. Přesné technické detaily jsou v pozdějším vydání doplněny poznámkami Nelliho syna Giovanniho Battisty Clementeho.

19

Joannes de Ram (1648 Amsterdam – 1693 Amsterdam)?

podle Federica Angelliho (1626 Milán – 1702 Milán)

MILÁNSKÝ DÓM

1704–1705 (tisk 1724)

mědiryt

Joan Blaeu – Pierre Mortier, *Novum Italiae theatrum* [...], Haag: Rutger Christoffel Alberts, 1724

V roce 1663 vydal nizozemský kartograf Joan Blaeu svůj čtyřsvazkový atlas italských měst jako součást ambiciózního projektu *Atlas Mayor* (Velkého atlasu) svého otce a zakladatele nakladatelství Willema Jansz. Blaeua (1571–1638). Oba projekty nakonec zůstaly nedokončeny, přesto jde o vůbec nejvýpravnější topografické práce 17. století. Joanovou ambicí bylo poskytnout čtenářům co nejautentičtější pohled na italská města. Pro vytvoření přesných ilustrací využíval nejen informací současníků, ale taky řady starších kreseb a grafik. Boční pohled na milánskou katedrálu, který vznikl podle staršího grafického listu Federica Angelliho, byl do souboru zařazen poprvé až ve druhé, rozšířené edici atlasu vydané Pierrem Mortierem v roce 1704–1705.

20

Nicolaes Ryckmans (kolem 1595 – po 1636)

podle Petera Paula Rubense (1577 Siegen – 1640 Antverpy),

PALAZZO DEL SIGNORE HENRICO SALVAGO

1622

mědiryt

Peter Paul Rubens, *Palazi di Genova. II.*, Antverpy, 1622

V roce 1622 vydal vlámský malíř Peter Paul Rubens sérii mědirytin Nicolaese Ryckmana zobrazující půdorysy, pohledy a řezy janovských paláců ze 16. století. Jejich předlohy připravil sám na základě anonymních kreseb. V této době byl již uznávaným malířem a měl za sebou řadu prestižních zakázek. Vydáním alba se tedy vyznamenal i jako znalec italské aristokratické architektury.

21

Hubert Quellinus (1619–1687)

podle Jacoba van Campena (1596 Haarlem – 1657 Amersfoort)

ZÁPADNÍ STĚNA SOUDNÍHO DVORA RADNICE V AMSTERDAMU

1661

mědiryt

Jacob van Campen, *Afbeelding van't Stadt Huys Van*

Amsterdam, Amsterdam: Frederick de Widt, 1661

Reprezentativní album vzniklo krátce po dokončení novostavby radnice, jedné z nejvýznamnějších světských staveb 17. století v Nizozemí. Její hlavní architekt Jacob van Campen ji koncipoval jako monumentální „palác lidu“ a symbol moci a prosperity města. Rytiny Huberta Quellina vycházejí z jeho vlastních kreseb a van Campenových návrhů. V albu pak najdeme nejen celkové pohledy na fasádu budovy v nárysech i řezech, ale také detailní vyobrazení interiérů a jejich výzdoby.

22

MODEL MILÁNSKÉHO DÓMU

měřítko asi 1:150

před 1889

dřevo, obecný kov, textil

IDEÁLNÍ, EFEMÉRNÍ A DIVADELNÍ ARCHITEKTURA

Ideální architektura doby renesance navazovala na antickou harmonii a rovnováhu proporcí. Manýrismus a baroko ji proměnily v iluzivní kompozice plné fantazijních staveb, které principy řádových pravidel spíše narušovaly. Barokní vizuální svět byl prostoupen iluzí a hranice mezi ideálním a efemérním byla často rozostřena. Příležitostná architektura církevních i světských slavností, stejně jako divadelní scénografie, principiálně vycházely z monumentální architektury, vyznačovaly se však daleko větší tvůrčí svobodou a také výraznou dekorativností (Ludovico Ottavio Burnacini). Snahou jejich tvůrců bylo dosáhnout dokonalé prostorové iluze. V tomto směru došlo na počátku 18. století k zásadní inovaci, která byla spjata především s rodinou Galli Bibienů. Scénu dříve komponovanou tradičně na osu jeviště pomocí centrální perspektivy nahradila scéna zv. „per agnolo“, tedy s několika diagonálními osami, které se sbíhaly „na úhel“ mimo střed jeviště. Díky tomu došlo nejen k prohloubení prostoru, ale také k jeho výrazné dynamizaci a monumentalizaci. Stejný princip převzal ve svých prvních architektonických fantaziích také Giovanni Battista Piranesi. Svého druhu výjimečný druh ideální architektonické grafiky představuje soubor návrhů palácových a zámeckých komplexů včetně jejich bohatého vybavení od Paula Deckera st.

23

Georg Conrad Bodeneer (1673 Augsburg – 1710 Augsburg)

podle Andrey Pozza (1642 Trento – 1702 Vídeň)

FRAGMENTY ARCHITEKTURY

1709

mědiryt s leptem

Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum atque architectorum. II.*,

Augsburg: Jeremias Wolff, 1709

24

Georg Conrad Bodeneer (1673 Augsburg – 1710 Augsburg)

podle Andrey Pozza (1642 Trento – 1702 Vídeň)

EFEMÉRNÍ ARCHITEKTURA S VÝJEVEM SVATBY V KÁNI GALILEJSKÉ PRO HLAVNÍ OLTÁŘ JEZUITSKÉHO KOSTELA IL GESÙ V ŘÍMĚ

1706

mědiryt s leptem

Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum atque architectorum. I.*,

Augsburg: Jeremias Wolff, 1706

Italský jezuitský malíř a architekt Andrea Pozzo náleží mezi významné osobnosti evropského baroka. Je znám především svými iluzionistickými freskami, v nichž dokázal kombinovat scénické prvky se sakrální architekturou. Souhrn svých teoretických znalostí o perspektivě shrnul ve dvoudílném traktátu, který vyšel poprvé v Římě v letech 1693 a 1698. Kniha Pozzo koncipoval jako příručky, v nichž na každé dvoustraně nabízel samostatné kreslířské cvičení v perspektivě. Zkoumal všechny možné způsoby ovládání prostoru pomocí geometrie a scénografie a jeho návrhy iluzivní architektury dosahovaly díky promyšlené perspektivní konstrukci a také světelné režii přesvědčivých prostorových efektů. Pozzovy traktáty byly přeloženy do francouzštiny, němčiny i angličtiny a v průběhu 18. století opakovaně vydávány.

25

Hendrik Hondius (1573 Duffel – 1650 Haag)

podle Hanse Vredemana de Vries (1527 Leeuwarden – 1609 Antverpy)

IDEÁLNÍ ARCHITEKTURA V KOMPOZITNÍM ŘÁDU S ALEGORIÍ HMATU

1638 (tisk 1662)

Hans Vredeman de Vries, *L'architecture, contenant la toscane, doriqve, ioniqve, corinthiaqve, et composee*. Amsterdam: Jan Jansson, 1662

Vzdělaný nizozemský malíř, kreslíř a architekt Hans Vredeman de Vries je pokládán za zakladatele architektonické malby a jeho dílo do značné míry ovlivnilo podobu renesance a manýrismu severně od Alp. Proslavily jej přitom zejména jeho traktáty a tisky věnované perspektivě, které se po roce 1560 staly zcela novou kapitolou jeho tvůrčí invence. Traktát *L'architecture*, který vyšel poprvé v roce 1577 v Antverpách, představuje pět architektonických řádů a jejich použití v různých architektonických prvcích. V samém závěru knihy jsou připojeny architektonické fantazie plné iluzivních průhledů a perspektivních zkratk, demonstrující konkrétní používání jednotlivých řádových pravidel. Ke každému řádu je navíc symbolicky přiřazen jeden z lidských smyslů, vizualizovaný poutavou figurální stafází.

26

Hendrik Hondius (1573 Duffel – 1650 Haag)

podle Hanse Vredemana de Vries (1527 Leeuwarden – 1609 Antverpy)

TOČITÉ SCHODIŠTĚ

1614 (tisk 1652)

Hans Vredeman de Vries, Samuel Marolois, *La Perspective, Contenant la Theorie, Practique, et Instrumction Fondementale [...]*, Amsterdam: Jan Jansson, 1652

V 1604 publikoval Hans Vredeman de Vries své nejznámější dílo věnované perspektivě a možnostem jejího zobrazování. V roce 1614 tutu práci rozšířil a znovu vydal nizozemský matematik a stavitel pevností Samuel Marolois (asi 1572–1627/28), následně bylo v této podobě vydáno znovu v letech 1639 a 1652. De Vriesovy ilustrace představují fungování lineární perspektivy v různých prostorových konfiguracích. V prvních listech jde o abstraktní pohledy do interiéru s vloženými geometrickými tělesy, přičemž pomocí linií jsou vyznačeny základní pohledové osy směřující k danému úběžníku. Následují komplexnější architektonické kompozice i ideální perspektivní fantazie pohledů na město, zahrady či chrámy.

27

Giovanni Battista Piranesi (1720 Benátky – 1778 Řím)

ANTICKÝ CHRÁM

1743–1748 (tisk)

lept

Giovanni Battista Piranesi, *Prima Parte di Architettura, e Prospettive*, Roma, 1790–1798

Nevelké album idealizovaných vizí starověké římské architektury, které Piranesi dedikoval svému podporovateli, římskému staviteli Nicolovi Giobbemu, vyšlo poprvé v roce 1743 v nakladatelství Nicoly a Marca Pagliariniů. V úvodu série se Piranesi vyznává z obdivu ke

starověké římské architektuře, opěvuje jejich krásu a monumentalitu, patrnou i z jejich ruin. Lepty představují jeho fantastické vize římské antické architektury i romantické kompozice starověkých ruin. Piranesiho kompozicím je vlastní bohatý rejstřík perspektivních zkratk a diagonálních pohledů prohlubujících prostor, které nezaprou vliv scénických návrhů Giuseppe Galli Bibieny, spolu s poutavou hrou světla a stínů, dosaženou Piranesiho bravurním ovládnutím techniky leptu.

28

Johann Conrad Reiff (1670 – 1726 Norimberk)
podle Paula Deckera st. (1677 Norimberk – 1713 Bayreuth)

POHLED DO JÍDELNY NA STĚNU S OKNY

lept s mědirytem

Paul Decker, *Fürstlicher Baumeister, Oder Architecturae Civilis*, Augsburg: Jeremias Wolff, 1711

Rozsáhlé album norimberského architekta a dekorátéra Paula Deckera představuje v podstatě „recept“ na dokonalý šlechtický palác, který by neměl být ani příliš velký ani příliš malý, vybavený veškerým luxusem a nejnovějšími módními trendy v interiérovém designu. Album přináší detailní pohledy na exteriéry a interiéry fiktivního aristokratického sídla. Decker jej přitom koncipoval nejen pro inspiraci architektů, ale zároveň pro poučení potenciálních objednavatelů o tom, co mohou od moderního paláce očekávat. K jednotlivým návrhům přidal dokonce i pokyny k zajištění správného provedení z hlediska materiálů nebo barev.

29

Johann Adam Delsenbach (1687 Norimberk – 1765 Norimberk)
podle Paula Deckera st. (1677 Norimberk – 1713 Bayreuth)

NÁVRHY GROTESEK PRO MALÍŘE, ZLATNÍKY A ŠTUKATÉRY

1725

lept s mědirytem

Paul Decker patřil mezi první umělce, kteří se po roce 1700 snažili v německé architektuře prosadit nové architektonické i dekorativní formy z Francie. Po roce 1705 začal vydávat své první ornamentální série inspirované groteskami francouzského dvorního návrháře Jeana Béraina (1640–1711). Jeho vliv nezapře také představený soubor návrhů barokních grotesek.

30

Daniel Marot (1661 Paříž – 1752 Haag)

NOVÉ NÁVRHY KRBŮ VE FRANCOUZSKÉM A HOLANDSKÉM STYLU

1703–1712

lept s mědirytem

V Nizozemí působící designér a rytec Daniel Marot, původem z rodiny francouzských hugenotů, se vyučil u svého otce Jeana Marota, designéra Jeana Lepautra a v mládí pracoval také podle předloh Jeana Béraina. Záběr jeho vlastních návrhů je široký, věnoval se prakticky veškerým detailům interiérového vybavení, návrhům nábytku i zahradních parterů.

32

Andreas Pfeffel (1674 Bischoffingen – 1748 Augsburg)
podle Giuseppe Galli Bibieny (1696 Parma – 1757 Berlín)
IDEÁLNÍ POHLED NA STAROVĚKÝ PŘÍSTAV (ALEXANDRIA?)

1740

mědiryt s leptem

Giuseppe Galli Bibiena, *Architettura e Prospettive*,
Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1740–1744 (?)

Album *Architettura e Prospettive* představuje reprezentativní výběr návrhů divadelních a jiných dekorací, které scénograf a divadelní inženýr Giuseppe Galli Bibiena dedikoval císaři Karlu VI. Jeho dílo je považováno za vrchol barokní scénografie a oceňováno zejména pro plnost architektonických forem i bohatství dekoru.

33

Andreas Pfeffel (1674 Bischoffingen – 1748 Augsburg)
podle Giuseppe Galli Bibieny (1696 Parma – 1757 Berlín)
POHLED DO SÁLU JÍZDÁRNY VE VÍDEŇSKÉM HOFBURGU

1744

mědiryt s leptem

Giuseppe Galli Bibiena, *Architettura e Prospettive*,
Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1740–1744 (?)

Vedle divadelního inženýrství a návrhů scén a kulis se Giuseppe Galli Bibiena věnoval také režii dvorských slavností. Grafika dokumentuje návrh jeho výzdoby jízdárny vídeňského Hofburgu u příležitosti oslavy svatby arcivévodkyně Marie Anny s vévodou Karlem Alexandrem Lotrinským. Obřadu, který se konal 12. ledna 1744, předcházela oslava a zahájení karnevalu na počest páru spřízněného přímo s panovníky – nevěsta byla sestrou Marie Terezie, ženich bratrem Františka Štěpána.

34

Andreas Pfeffel (1674 Bischoffingen – 1748 Augsburg)
podle Giuseppe Galli Bibieny (1696 Parma – 1757 Berlín)
PALÁCOVÉ SCHODIŠTĚ SE SCÉNOU KRISTA PŘED PILÁTEM

1740

mědiryt s leptem

Giuseppe Galli Bibiena, *Architettura e Prospettive*,
Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1740–1744 (?)

Již v roce 1711 formuloval v traktátu *L'Architettura Civile* Ferdinando Galli Bibiena (1657–1743), otec Giuseppeho, princip perspektivního zobrazování prostoru, označovaný jako „scena per angolo“. Dosud obvyklý osový pohled nahradila diagonálně směřovaná kompozice se dvěma úběžníky, rozbíhajícími se asymetricky do dvou stran. Tato inovace umožnila větší dynamiku prostoru, prohloubeného průhledy často složitými útvary sloupových sálů či nádvoří. Ve vystavené grafice je návrh architektonické kompozice doplněn výjevem pašijové scény Krista v Pilátově paláci, a to v okamžiku po jeho odsouzení. Spoutaný Kristus je veden biřící, přičemž zleva je mu již přinášén kříž.

35

Andreas Pfeffel (1674 Bischoffingen – 1748 Augsburg)
podle Giuseppe Galli Bibieny (1696 Parma – 1757 Berlín)

KATAFALK

1740

mědiryt s leptem

Giuseppe Galli Bibiena, *Architettura e Prospettive*,
Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1740–1744 (?)

Od roku 1718 byl Giuseppe Galli Bibiena v operních libretech uváděn jako „druhý divadelní inženýr“. Jeho činnost zahrnovala vedle tvorby divadelních výprav, také návrhy různých slavobran, katafalků a dalších příležitostných dekorací.

36

Mathäus Küsel (1629 Augsburg – 1681 Augsburg)
podle Ludovica Ottavia Burnaciniho (1636 Mantova – 1707 Vídeň)

JESKYŇĚ S PADAJÍCÍMI KAMENY – SCÉNOGRAFIE

Z OPERY LA MONARCHIA LATINA TRIONFANTE

1678

lept s mědirytem

Lodovico Ottavio Burnacini je považován za jednoho z nejvýznamnějších divadelních architektů barokní Evropy. Vystavené grafické listy představují ukázky scénických proměn tří operních produkcí provedených na dvoře Leopolda I. Vrcholné dílo *La Monarchia latina trionfante*, uvedené na počest narození následníka trůnu Josefa I., představilo alegorický spor starověkých říší o prvenství, zakončený apoteózou římského císaře – transparentní chválou císaře Leopolda I.

37

Mathäus Küsel (1629 Augsburg – 1681 Augsburg)
podle Ludovica Ottavia Burnaciniho (1636 Mantova – 1707 Vídeň)

PEKELNÁ ÚSTA – SCÉNOGRAFIE Z OPERY IL POMO D'ORO

1668

lept s mědirytem

Opera *Il Pomo d'Oro* (1668) byla hrána při příležitosti sedmnáctých narozenin Markéty Terezy Španělské, císařovy manželky a představovala závěrečnou a neokázalejší část svatebních slavností.

Mathäus Küsel (1629 Augsburg – 1681 Augsburg)

podle Ludovica Ottavia Burnaciniho (1636 Mantova – 1707 Vídeň)

**NA ULICI SE SHROMAŽDUJE VELKÝ DAV, ZATÍMCO BOHYNĚ SE ŘÍTÍ
PO OBLOZE V KOČÁŘE TAŽENÉM ČTYŘMI KOŇMI – SCÉNOGRAFIE
Z OPERY *IL FUOCO ETERNO CUSTODITO DALLE VESTALI***

1674

lept s mědirytem

Opera *Il Fuoco eterno custodito dalle Vestali* byla uvedena při příležitosti narození císařské dcery Anny Marie a na scénu přenesla římský mýtus o ochraně věčného ohně.

VILY, PALÁCE, ZÁMKY A ZAHRADY

Série pohledů mapující šlechtická sídla patřily v době baroka mezi vůbec nejpoutavější tisky věnované dobové architektuře. V mnohém formálně navazovaly na veduty nebo městské prospekty. Zejména u velkých zámeckých či vilových komplexů, které byly obklopeny zahradami a zasazeny do širší krajiny, zaručoval pohled vedený z lehkého nadhledu co nejúplnější zobrazení celku. Komplexní „portréty“ šlechtických vil, paláců a zámků byly často vázány do grafických alb a obsahovaly obvykle všechny důležité pohledy včetně výzdoby interiérů, zahrad i nejbližšího okolí. Jednotlivé záběry byly přitom voleny tak, aby zachytily co nejúplněji záměr autora, kompozici i všechny důležité detaily. Iniciátory vzniku těchto tisků i jejich distributory byli často sami majitelé a jejich touha po sebe-prezentaci. Za jedno z nejkomplexnějších děl tohoto typu lze považovat soubor deseti grafických alb věnovaných zámeckému areálu prince Evžena Savojského ve Vídni, který vznikl podle kreseb Salomona Kleinera v letech 1731–1740.

39

Giovanni Battista Falda (1643 Valduggia – 1678 Řím)

ZAHRADA CASINA BEL RESPIRO

1650–1655 (tisk 1673)

lept s mědirytem

Dominique Barrière, *Villa Pamphilia, eiusque Palatium, cum suis prospectibus, statuae, fontes, vivaria, theatra, areolae, plantarum, viarumque ordines*, Roma: Giovanni Giacomo de Rossi, 1673

Jednu z nejrozsáhlejších římských pozdně renesančních vil, původní příměstské casino se zahradou, nechal mezi léty 1644–1652 přebudovat Camillo Pamphili, synovec papeže Inocence X., podle návrhu Giovanniho Francesca Grimaldiho (1606–1680) a Alessandra Algardiho (1598–1654). Hlavní pohledová osa vycházela ze zahradního průčelí vily, označované jako *Casino Bel Respiro*, posazené na rozlehlé terase s broderiovými prvky a ústřední fontánou přes parter, který byl komponován jako série uzavřených zahrad typu *giardino segreto*. Sérii zahrad doplňovalo množství grott, fontán a vodních hříček. Osa ústila do otevřeného prostoru, kterému dominovala exedra ve formě fontány, konstruované pro zahradní divadlo. Hlavní osu a její kabinetní uspořádání pak doplňovaly také rozlehlé okrasné štěpnice, drobná casina a umělecká zastavení. Celý areál sloužil mj. i jako muzeum pro obsáhlou Pamphiliho sbírku antických památek.

40

Giovanni Battista Falda (1643 Valduggia – 1678 Řím)

JEZERO S POHLEDEM NA FONTÁNU LILÍ

1650–1655 (tisk 1673)

lept s mědirytem

Dominique Barrière, *Villa Pamphilia, eiusque Palatium, cum suis prospectibus, statuae, fontes, vivaria, theatra, areolae, plantarum, viarumque ordines*, Roma: Giovanni Giacomo de Rossi, 1673

41

Johann August Corvinus (1683 Lipsko – 1738 Augsburg)
podle Salomona Kleinera (1700 Augsburg – 1761 Vídeň)

ZÁMEK A ZAHRADY PRINCE EVŽENA SAVOJSKÉHO VE VÍDNI

1731

mědiryt s leptem

Salomon Kleiner, *Residences Memorables* [...], Augsburg: Jeremias Wolff, 1731–1740

Celkem devět grafických alb představuje celý komplex vídeňského Belvedéru prince Evžena Savojského, vybudovaný v letech 1714–1721 podle projektu Johanna Lucase von Hildebrandta. Nejdříve dobudovaný tzv. Dolní Belvédér (1714–1716) byl s pozdější stavbou Horního Belvedéru (po 1721) propojen zahradou, navrženou francouzským zahradním architektem Dominique Girardem (?–1738) ve stylu barokně-klasicistní francouzské zahrady. Grafické listy vznikly podle kresebných předloh Salomona Kleinera a zobrazují s detailní přesností pohledy na exteriéry i interiéry budov zámku, oživené často figurální stafáží, architektonické půdorysy, řezy a zahrady s jejich bohatou výzdobou. Představený list je pohledem na celý areál z ptačí perspektivy.

42

Romeyn de Hooghe (1645 Amsterdam – 1708 Haarlem)

ZAHRAHA VILY ANGIANA

1685

lept

Villa Angiana, Vulgo Het Perc Van Anguien [...], Amsterdam: Nicolaes Visscher 1685

V roce 1606 zakoupil princ Charles d'Arenberg rozsáhlé nemovitosti v belgickém Enghien, které začal postupně upravovat. Koncepti zahrady dal zcela nový směr jeho syn Philippe. Přestavba trvala dlouhých padesát let a nikdy nebyla dokončena. Zahrady byly komponovány ze tří navzájem oddělených částí. Množství kabinetních parterů v přední části obsahovalo bizarně vyhlížející výzdobné prvky, centrální část zahrady se rozkládala za triumfálním obloukem, odkud pohledová osa směřovala jednou ze sedmi alejí přímo do srdce kruhové zahrady, kde na ostrově v okrouhlém bazénu stál majestátní Herkulův pavilon. Tato partie byla obklopena sedmi bloky kabinetních zahrad prořatými alejemi, které směřovaly jak do vlastní zahrady, tak i do blízkého okolí. Po levé straně se rozkládala Hora Parnass, které dominovala Babylónská věž tvořená střihanou zelení. Třetí část zahrady tvořil Bazén Meluzín s fontánou tří bohyň, odkud směřovala hlavní pohledová osa k přírodnímu obelisku, obklopenému zelení typu *palissades de verdure*. V další části pak byly oranžerie, broderiové partery s grottovými pavilony s vodními hříčkami, sochami, květinami a fontánami. Na konci hlavní pohledové osy pak stálo *Koloseum* s arkádami ze střihané zeleně a centrálně umístěným obeliskem ve tvaru fontány, z níž tryskala voda v podobě číslic.

43

Ludwig Christoph Glotsch (1665 Norimberk – 1719 Norimberk)
podle Paula Deckera st. (1677 Norimberk – 1713 Bayreuth)

ZAHRADA OBCHODNÍKA JOHANNA CHRISTOPHA VOLKAMERA V NORIMBERKU 1714

mědiryt s leptem

Johann Christoph Volckamer, *Continuation der
Nürnbergischen Hesperidum*, Nürnberg 1714

Johann Christoph Volkamer, norimberský obchodník s hedvábím a syn lékaře a přírodovědce Johanna Georga Volckamera (1616–1693), zdědil po otci rozsáhlý zahradní komplex v Gostenhofu (dnes Norimberk). Pravidelně cestoval do Itálie a do Konstantinopole a svého bohatství pak využil k systematickému rozšiřování zahrady, kterou osázel řadou cenných citrusových stromů. Své zahradnické znalosti a zkušenosti o jejich pěstování i dalších aspektech zahradní kultury publikoval v roce 1708 v bohatě ilustrované knize nazvané podle italského jezuita a botanika Giovanniho Battisty Ferrariho a jeho díla o citrusech z roku 1646 „Norimberské Hesperidky“ (*Nürnbergischen Hesperidum*), v duchu přirovnání zahrady k mýtické zahradě Hesperidek, v níž byly střeženy „zlatá jablka“, s nimiž byly citrusy spojovány. Roku 1714 vyšel pak druhý díl knihy, obsahující ilustrace dalších exotických rostlin a plodů a také panoramatický pohled na Volckamerovu zahradu.

44

Jean-Baptiste Alexandre Le Blond (1679 Paříž – 1719 Petrohrad)

ZELENÉ SLOUPY, OBLOUKY A ŠPALÍRY

1731

lept s mědirytem

Jean-Baptiste Alexandre Le Blond – Antoine-Joseph Dezallier
d'Argenville, *Die Gärtnerney so wohl in ihrer Theorie oder Betrachtung,
als Praxi oder Übung*, Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1731

45

Matthieu Marian (činný v 1. polovině 17. století)

podle Salomona de Cause (1576 Dieppe – 1626 Paříž)

KORÁLOVÁ GROTTA V ZAHRADĚ HORTUS PALATINUS V HEIDELBERGU

1620

lept

Salomon de Caus, *Hortus Palatinus a Friderico Rege Boemiae Electore
Palatino Heidelbergae Extructus*. Frankfurt: Theodor de Bry, 1620

Zahrada Hortus Palatinus v Heidelbergu byla svého času považována za osmý div světa. Od roku 1615 byla spolu se zámek budována francouzským inženýrem Salomonem de Caus, který pro ni navrhl důmyslný systém terasových zahrad tyčících se nad městem a údolím řeky Neckar. Grafika zobrazuje jednu z jejích nejmagičtějších částí – korálovou grottu s vodopády, které byly doplněny o mechanické figury. Pozoruhodné zahradní dílo se bohužel de Causovi nepodařilo dokončit, neboť jeho zadavatel, falcký kurfiřt a posléze český král Fridrich V. musel po porážce na Bílé hoře uprchnout do exilu.

VEDUTY A INTERIÉR MĚSTA

Zámořské objevy a rozmach cestování v průběhu 15. a 16. století podnítily zájem o poznávání vlastního kontinentu. Atlasy a topografická alba umožňovaly objevovat země, regiony a města i prostřednictvím grafiky. Nejstarší grafické veduty známe z konce 15. století, kdy se stávaly součástí prvních tištěných cestopisů nebo historických kronik. Později byly tištěny samostatně, zahrnovány do atlasů nebo sestavovány do topografických alb. Od počátku přitom existovaly v podstatě dva typy pojetí veduty. Pohled zachycený z nadhledu, tzv. z „ptačí“ perspektivy, umožňoval dobře přehlédnout celý půdorys města zasazený do širšího okolí. Panoramatickou vedutu pak charakterizoval přímý pohled z jedné strany a snaha o zdůraznění důležitých dominant (Matthäus Merian, Michael Wening). Vedle vedut začaly být v grafice zobrazovány také městské interiéry, které i díky živé figurální stafáži dokázaly autenticky zprostředkovávat jejich podobu i atmosféru (Joan Blaeu, Giovanni Battista Falda, Salomon Kleiner). Zvláštní kapitolu tvoří grafické záznamy světských či církevních slavností, průvodů, her a dalších událostí, pro něž se stal interiér města přirozenou architektonickou kulisou (Giuseppe Zocchi).

46

Matthäus Merian (1593 Basilej – 1650 Bad Schwalbach)

podle Karla Škréty (1610 Praha – 1674 Praha)

PRAHA

1650

lept

Matthäus Merian – Martin Zeiller, *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, Frankfurt am Mayn: Matthäus Merian, 1650

Monumentální topografické dílo Matthäuse Meriana st. a jeho následovníků – *Topographia Germaniae* – dosáhlo úctyhodných 30 svazků, které byla vydávány postupně v letech 1642–1688. Do roku 1654 se na nich textově podílel také ulmský pedagog Martin Zeiller (1589–1661). Svazek týkající se zemí Koruny české, publikovaný ještě za života obou hlavních autorů, obsahuje panoramatický pohled na Prahu vytvořený podle kresby českého malíře Karla Škréty. Město nahlíží od jihu z dnešních Vinohrad a zachycuje jeho podobu před příchodem Švédů. Škréta pravděpodobně záměrně nedodržel proporce a zvýraznil pražské opevnění. V popředí vidíme vstup do města Koňskou branou (na místě dnešního Národního muzea) pokračující Koňským trhem (dnes Václavské náměstí), v pozadí pak Pražský hrad a Strahovský klášter.

47

Matthäus Merian (1593 Basilej – 1650 Bad Schwalbach)

podle Jacopa de Barbari (kolem 1460 Benátky – 1516 Mechelen)

BENÁTKY

před 1628

lept

Matthäus Merian – Martin Zeiller, *Itinerarium Italiae Nov-Antique* [...], Frankfurt am Mayn: Matthäus Merian, 1640

Pro zobrazení Benátek z ptačí perspektivy využil Merian jako předlohu proslulou, velkoformátovou vedutu města od Jacopa de Barbariho z roku 1500. Ještě před zařazením do italského itineráře byla grafika publikována v knize Johanna Ludwiga Gottfrieda (1584–1633), *Archontologia Cosmica*, vydané ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1628.

48

Romeyn de Hooghe (1645 Amsterdam – 1708 Haarlem)

podle Giovanniho Tommasa Borgonia (1620 Torino – 1683)

POHLED NA KRÁLOVSKOU REZIDENCI VENARIA V TURÍNĚ

1681–1682 (tisk 1726)

mědiryt s leptem

Joan Blaeu-Pierre Mortier, *Novum Theatrum Pedemonti et Sabaudiae sive accurata descriptio ipsorum urbium, palatiorum, templorum, &c.* Haag: Rutger Christoffel Alberts, 1726

Bývala královská rezidence se zahradami, nacházející se nedaleko Turína v obci Venaria Reale, patří svou rozlohou k vůbec největším stavbám svého druhu na světě a dnes je součástí světového kulturního dědictví pod ochranou UNESCO. Byla vybudována mezi léty 1658 a 1675 pro savojského vévodu Karla Emanuela II. podle návrhu architekta Amedea di Castellamonte a následně několikrát přestavěna. Úpravy zahrad byly provedeny po vzoru francouzských Versailles.

49

Melchior Küssel (1626 Augsburg – 1683 Augsburg)

podle Johanna Wilhelma Baura (1607 Štrasburk – 1640 Vídeň)

PALÁC PAPEŽSKÉHO NUNCIA V SAN FRANCESCO DELLA VIGNA V BENÁTKÁCH

1682 (tisk 1703)

lept

Johann Wilhelm Baur, *Anmutige Palatia u. Prospecten so in Italien hin und wider zu sehen seyn [...]*, Augspurg: Johann Ulrich Krauss, 1703

Po smrti Johanna Wilhelma Baura, jednoho z průkopníků německé barokní grafiky, který strávil podstatnou část svého života v Itálii, získal jeho pozůstalost augsburský rytec a vydavatel Melchior Küssel. V letech 1670 až 1682 pak vydal v několika albech více než pět set grafických listů, vytvořených podle Baurových kreseb i grafik. Soubor věnovaný pohledům na italské paláce a prospekty vyšel opětovně v roce 1703, v nakladatelství Küsselova zetě, Johanna Ulricha Krausse.

50

Giovanni Battista Falda (1643 Valduggia – 1678 Řím)

FONTÁNA ČTYŘ ŘEK NA PIAZZA NAVONA V ŘÍMĚ

1675 (tisk 1691)

lept

Le Fontane di Roma nelle Piazze e Luoghi Publici della Città, Con Li Loro Prospetti, Come Sono Al Presente, Libro Primo. Roma: Giovanni Giacomo de Rossi, 1691

První kniha Faldových pohledů na hlavní fontány a vodní zdroje ve veřejném vlastnictví města Říma obsahuje alegorický frontispis s věnováním Agostinovi Chigimu Farnese. Představený tisk je jedním ze dvou do alba zařazených pohledů na slavnou Fontánu čtyř řek na Piazza Navova, kterou v letech 1648–1651 vytvořil na objednávku papeže Inocence X. Gianlorenzo Bernini (1598–1680). Na papežovo přání se její součástí stal egyptský obelisk zv. Agonale, který do Říma přivezl císař Caracalla a ležel v troskách Maxentiova cirkusu na Via Appia Antica.

51

Georg Daniel Heumann (1691 Norimberk – 1759 nebo 1750)

podle Salomona Kleiner (1700 Augsburg – 1761 Vídeň)

KAPUCÍNSKÝ KOSTEL SV. FRANTIŠKA NA NEUEN MARKT VE VÍDNI

1724

lept s mědirytem

Salomon Kleiner, *Vera et accurata delineatio omnium templorum*

et coenobiorum [...] in der keyserl: Residenz–Statt Wien. Pars

Prima, Augsburg: Johann Andreas Pfeffel, 1724

V roce 1721 se augsburský rodák Salomon Kleiner usadil ve Vídni, kde pro nakladatele Johanna Andrease Pfeffela začal kreslit pohledy na významné stavby. První soubory vídeňských prospektů převedených do grafiky augsburskými rytci vyšly již v letech 1724 a 1725, další pak 1733 a 1737. První svazek byl věnován kostelům a klášterům, druhý císařským a šlechtickým rezidencím, palácům, městským i úředním budovám Vídně i jejích předměstí. Město Kleiner dokumentoval s topografickou přesností. Stavby přitom nahlížel v kontextu barokního městského prostoru, doplněného o živou figurální stafáž.

52

Giuseppe Tiburzio Vergelli (1629 Recanati – asi 1700)

podle Giovannioho Battisty Faldy (1643 Valduggia – 1678 Řím)

BAZILIKA SV. PETRA VE VATIKÁNU

1686

lept

Il nuovo splendore delle fabbriche in prospettiva di Roma moderna fatte restaurare

dalle fel. Mem. di Papa Alessandro VII., Roma: Matteo Gregorio De Rossi, 1686

Pohled na vatikánskou baziliku sv. Petra s Berniniho portikem byl součástí Faldova cyklu pohledů na současný Řím za pontifikátu papeže Alexandra VII. Vergelliho kopie, které vznikly o dvacet let později, svědčí o velké popularitě, které se původní Faldeho pohledy na Řím stále těšily.

53

Giovanni Francesco Venturini (1650 Řím – 1710 Řím)

podle / after Giovanni Battista Falda (1643 Valduggia – 1678 Řím)

FONTÁNY S POHLEDEM NA STARÝ ŘÍM S OSTROVEM NA TIBEŘE

1684

lept

Le Fontane ne' Palazzi e ne' Giardini di Roma con li Loro Prospetti et Ornamenti.

Parte Terza, Roma: Giovanni Giacomo de Rossi, 1691

V letech 1675 – 1691 vydal tiskař a nakladatel Giovanni Giacomo de Rossi postupně čtyřdílný cyklus pohledů na fontány Říma a jeho okolí. Autorem prvních dvou alb, které byly věnovány fontánám na římských veřejných prostranstvích a při šlechtických sídlech ve Frascati, byl kreslíř a grafik Giovanni Battista Falda. Grafiky pro třetí a čtvrté album již realizoval Faldův žák a následovník Giovanni Francesco Venturini. Vystavený lept zachycuje jedno z nejbizarnějších uměleckých zastavení zahrady vily d'Este v Tivoli, a to fontánu v podobě miniaturních staveb a zřícenin antického Říma. Na omezené ploše byly imitovány nejvýznamnější centrální objekty, které se později staly vzorem pro množství drobných staveb v evropských zahradách 18. a 19. století.

54

Wolfgang Kilian (1581 Augsburg – 1662 Augsburg)

podle Matthaisa Kagera (1575 Mnichov – 1634 Augsburg)

INTERIÉR BAZILIKY SV. OLDŘICHA A SV. AFRY V AUGSBURGU

1627

mědiryt

Bernard Hertfelder, *Basilica SS. Udalrici et Afrae Augustae*

Vindelicorum, Augsburg: Andreas Aperger, 1627

Kniha představuje historický popis baziliky doplněný řadou grafických ilustrací Wolfganga Kiliana, které dokumentují architekturu chrámu i jeho vnitřní vybavení – kaple, oltáře, náhrobky i chrámovou pokladnici s četnými relikviáři s ostatky světců.

55

Michael Wening (1645 Norimberk – 1718 Norimberk)

MARIÁNSKÉ NÁMĚSTÍ V MNICHOVĚ

1701

mědiryt

Michael Wening-Ferdinand Schönwetter, *Historico-Topographica*

Descriptio Das ist Beschreibung Churfürsten und Herzogthumbs Ober und Nieder Bayern [...], München: Johann Lucas Straub, 1701

První díl topografie Bavorska, vydávané postupně v letech 1701–1726, obsahuje 254 obrazových příloh, městských vedut, vyobrazení klášterů, zámků se zahradami a parky a dalších pamětihodností z okolí Mnichova, Burghausenu, Landshutu a Straubingu. Autorem grafických tisků byl dvorský rytec Michael Wening, textová část je dílem jezuity Ferdinanda Schönwettera.

56

Matthäus Merian (1593 Basilej – 1650 Bad Schwalbach)

BISKUPSKÝ DÓM V ŘEZNĚ

1644

lept s mědirytem

Matthäus Merian – Martin Zeiller, *Topographia Bavariae*,

Franckfurt am Mayn: Matthäus Merian, 1644

57

Josef Furttentbach st. (1591 Leutkirch im Allgäu – 1667 Ulm)

ŠIKMÁ VĚŽ V PISE

1627

mědiryt

Josef Furttentbach, *Newes Itinerarium Italiaem [...]*, Ulm: Jonas Saur, 1627

Italský itinerář Josepha Furttentbacha byl dlouho považován za oblíbeného průvodce pro německé cestovatele. Autor jej napsal po svém návratu z dvanáctiletého pobytu v Itálii do své vlasti. Do Itálie přitom zamířil, aby se dle přání rodičů vyučil obchodníkem. Mimo to zde začal studovat inženýrství a architekturu, setkal se s řadou stavitelů, inženýrů a architektů, zejména v Janově, Miláně, Florencii a Římě a po svém návratu se stal sám architektem a také teoretikem a autorem celé řady pojednání o architektuře a příbuzných oborech. Ve svém cestopise se Furttentbach vědomě stává pro čtenáře prostředníkem mezi Itálií a Německem, popisuje architekturu kostelů, paláců a divadel, snaží se poučit a informovat své čtenáře, a současně se etablovat jako odborník.

57

Vincenzo Franceschini (1680 Řím – po 1740)

podle Giuseppeho Zocchiho (1716 Florencie – 1767 Florencie)

POHLED NA ARNO A PONTE SANTA TRINITA Z PALÁCE

MARKÝZE RUBERTA CAPPONIHO

1744

lept s mědirytem

Giuseppe Zocchi – Giuseppe Magni, *Scelta di XXIV vedute delle principali contrade, piazze, chiese, e palazzi della citta di Firenze*, Firenze: Giuseppe Allegrini, 1744

Soubor dvaceti čtyř pohledů na florentská náměstí, kostely a paláce, který věnoval jejich objednatel, markýz Andrea Gerini habsburské panovnici Marii Terezii, byl koncipován tak, aby těm, kteří město navštívili, připomněl jejich pobyt, a těm kdo takové štěstí neměli, jej co nejlépe přiblížil. Zocchiho veduty, k nimž se zachovaly v newyorské sbírce knihovny Pierpont Morgan přípravné kresby, jsou navíc oživeny poutavou figurální stafáží, která dotváří dobovou atmosféru.

58

Giuseppe Vasi (1710 Corleone – 1782 Řím)

podle Giuseppeho Zocchiho (1716 Florencie – 1767 Florencie)

POHLED NA LOGGII PALAZZO DEGLI UFFIZI

1744

lept s mědirytem

Giuseppe Zocchi – Giuseppe Magni, *Scelta di XXIV vedute delle principali contrade, piazze, chiese, e palazzi della citta di Firenze*, Firenze: Giuseppe Allegrini, 1744

59

Bernardo Sgrilli (činný ve Florencii 1733–1755)

podle Giuseppeho Zocchiho (1716 Florencie – 1767 Florencie)

POHLED NA DUOMO VE FLORENCII S PROCESÍM V DEN SVÁTKU BOŽÍHO TĚLA

1744

lept s mědirytem

Giuseppe Zocchi – Giuseppe Magni, *Scelta di XXIV vedute delle principali contrade, piazze, chiese, e palazzi della citta di Firenze*, Firenze: Giuseppe Allegrini, 1744

Pohled na florentskou katedrálu Santa Maria del Fiore s Giottovou zvonicí a baptisteriem představuje průběh procesí u příležitosti svátku Božího Těla. V rámci Zocchiho souboru jde o jednu ze čtyř vedut, které znázorňují konkrétní událost. Vedle přesného zobrazení architektury je grafika poutavým pohledem do dobové atmosféry během tradiční katolické slavnosti.

60

Johann Sebastian Müller (1715 Norimberk – 1792 Londýn)

podle Giuseppeho Zocchiho (1716 Florencie – 1767 Florencie)

POHLED NA KOSTEL A NÁMĚSTÍ S. MARIA NOVELLA SE ZÁVODEM KOČÁRŮ

1744

lept s mědirytem

Giuseppe Zocchi – Giuseppe Magni, *Scelta di XXIV vedute delle principali contrade, piazze, chiese, e palazzi della citta di Firenze*, Firenze: Giuseppe Allegrini, 1744

Tradici „závodu kočárů“, který se každoročně konal 23. dubna, tj. v předvečer svátku sv. Jana Křtitele, patrona města, zavedl roku 1563 Cosimo I. de Medici. Šlo přitom o aluzi na závody vozatajů, konané v římském Circu Maximu. Čtyři vozy tažené dvěma koňmi zastupovaly čtyři historické florentské čtvrti, z nichž každá měla svou barvu, které byly převzaty z barev frakcí římských vozatajů, popsanych Ovidiem (*Amores*, kniha III) – *Prassina* (zelená), *Russata* (červená), *Veneta* (modrá) a *Albata* (bílá). Vozy měly během klání tři krát objet náměstí kolem dvou obelisků, v pramenech označovaných jako „aguglie“, které byly nejdříve dřevěné. V roce 1608 došlo k jejich výměně za mramorové, stojící na čtyřech bronzových želvách. Poslední závody se konaly v roce 1852. Po zavedení tramvajové dopravy byly obelisky přemístěny na piazza Cavour (nyní piazza della Libertà).

ANTIKA A HISTORICKÁ ARCHITEKTURA

Všeobecný rozmach grafiky a rostoucí zájem o obrazová alba římských pamětihodností dal již před polovinou 16. století vzniknout prvním záměrům jejich systematické dokumentace. Způsoby zobrazování se přitom pohybovaly od popisného záznamu, vycházejícího z exaktního zkoumání, až k romantizujícímu pojetí antických ruin, vzbuzujících emoce a úžas nad jejich monumentalitou. V 18. století dosáhlo zobrazování antických památek pomyslného vrcholu zejména v díle Giovanniho Battisty Piranesiho, jenž dokázal ve svých bravurních leptech propojit školení architekta, vědce-archeologa a invenci umělce. Docenění vlastní minulosti přineslo zájem i o středověké stavby. Více než o obdiv k architektuře šlo však spíše o kult místních pamětihodností. Pozoruhodným počinem se v tomto směru stala třisvazková publikace Williama Dugdaleho o anglických klášterech, bohatě ilustrovaná lepty Václava Hollara. Za první obrazové „dějiny“ architektury lze pak považovat monumentální dílo Johanna Bernharda Fischera von Erlach věnované mj. ekonstrukcím nedochovaných staveb, zmiňovaných v Bibli nebo v jiných starověkých textech.

61

Johann Adam Delsenbach (1687 Norimberk – 1765)

podle Johanna Bernharda Fischera von Erlach (1656 Graz – 1723 Vídeň)

DIŮV CHRÁM V OLYMPII

1721 (tisk 1725)

lept s mědirytem

Johann Bernhard Fischer von Erlach, *Entwurff, Einer*

Historischen Architectur, Leipzig 1725

Rukopis svých dějin architektury věnoval vídeňský barokní architekt a teoretik Fischer z Erlachu v roce 1712 císaři Karlu VI. při jeho intronizaci. Tiskem toto rozšířené a revidované dílo vyšlo poprvé až roku 1721 a posléze v Lipsku roku 1725. Album bylo rozděleno do pěti oddílů, z nichž první se věnoval Šalamounově chámu, sedmi divům světa a židovské, syrské, egyptské a řecké architektuře; druhý oddíl byl zaměřen na římské stavby; třetí na islámské a východoasijské, čtvrtý oddíl obsahoval Fischerovy vlastní realizace a konečně pátá a poslední část byla věnována starožitným vázám, pavilónům a zábavní architektuře. Vystavená grafika zobrazuje monumentální, dvanáctimetrovou sochu boha Dia, vytvořenou řeckým sochařem Feidiem kolem roku 435 př. n. l., která byla zničena v 5. století n. l. při požáru, nebo při zemětřesení.

62

Natale Bonifacio (1537 Sebenico – 1592)

podle Giovanniho Guerry (1544 Modena – 1618 Řím)

PŘESUN A VZTYČENÍ OBELISKU NA NÁMĚSTÍ SV. PETRA VE VATIKÁNU

1586 (tisk 1724)

mědiryt s leptem

Joan Blaeu – Pierre Mortier, *Novum Italiae Theatrum*,

Haag: Rutger Christoffel Alberts, 1724

V roce 1586 uskutečnil na popud papeže Sixta V. architekt Domenico Fontana (1543–1607) přesun egyptského obelisku před baziliku sv. Petra ve Vatikánu. Obelisk, který stál od

roku 37, kdy jej nechal z Egypta dopravit do Říma císař Caligula, uprostřed Circa Maxima, byl prý svědkem mučednické smrti sv. Petra a nadán proto silnou křesťanskou symbolikou. O jeho přemístění před rozestavěnou baziliku uvažoval již na počátku 16. století sám Bramante, podařilo se to však teprve Fontanovi. Obdivovaný inženýrský počín byl detailně popsán a zdokumentován v publikaci vydané v roce 1590, jejíž součástí byl také bohatý grafický doprovod. Vystavená grafika představuje jeden zde dvou velkoformátových tisků detailně zobrazujících celou událost, které byly přetištěny v Blaeuově atlasu italských měst. Celá akce je zde zobrazena komiksovým způsobem, krok za krokem. Zcela vlevo vidíme obelisk v jeho původní poloze s bronzovou koulí ve vrcholu, následuje jeho spouštění uvnitř lešení na připravené sáně, které se znovu objevují ve spodní části tisku při přepravě obelisku na náměstí, následuje opětovné vztyčením uvnitř lešení, a nakonec, zcela vpravo je obelisk znázorněn již stojící a korunovaný křížem.

63

Václav Hollar (1607 Praha – 1677 Londýn)

CHÓR KATEDRÁLY V LINCOLNU

1672

lept

William Dugdale, *Monastici Anglicani, volumen tertium et ultimum [...], sive dotationes diversarum ecclesiarum cathedralium ac collegiatarum continens [...]*, London 1673

Obsáhlé dílo anglického učenice a heraldika Williama Dugdaleho popisuje historii klášterů, špitálů a dalších náboženských institucí v Anglii a Walesu a zahrnuje také ty, které byly s Anglií spojeny, i když se nacházely v Irsku, Skotsku nebo ve Francii. Na sbírání rozsáhlého materiálu se podílel také anglický antikvář Roger Dodsworth, bohatý obrazový doprovod je pak dílem Václava Hollara. Jednotlivé stavby jsou přitom dokumentovány z různých úhlů pohledů, někdy včetně interiérů, jako je tomu i v případě katedrály v Lincolnu.

64–65

Václav Hollar (1607 Praha – 1677 Londýn)

KATEDRÁLA V SALISBURY

1672

lept

William Dugdale, *Monastici Anglicani, volumen tertium et ultimum [...], sive dotationes diversarum ecclesiarum cathedralium ac collegiatarum continens [...]*, London 1673

Muzeum umění Olomouc

66

Giovanni Battista Piranesi (1720 Benátky – 1778 Řím)

RŮZNÉ ŘÍMSKÉ IÓNSKÉ HLAVICE VE SROVNÁNÍ S ŘECKÝMI PŘÍKLADY Z LE ROYE

1761

lept

Della Magnificenza Ed Architettura De' Romani [...],

Roma: Giovanni Giacomo de Rossi, 1761

V reakci na dobové polemiky o původnosti římské antické architektury publikoval Piranesi v roce 1761 své dílo *Della magnificenza ed architettura de' romani* (O velkoleposti a architektuře Římanů). Esej vydal dvojjazyčně – v italštině a latině – a vyjádřil v ní přesvědčení o nadřazenosti etruské architektury, z níž římská antická architektura podle něj čerpala. Knihu doprovodil ilustracemi, které měly jeho hypotézu dokládat. Ve vystavené grafice reaguje na francouzského architekta Julienu-Davida Le Roye (1724–1803), který tvrdil, že římská architektura řeckou pouze napodobila a následně znehodnotila. Římský kompoziční řád považoval dokonce za nedokonalou směsici iónského a korintského řádu, kritizoval změnu proporcí dórského sloupu i rozšíření jeho kladí.

KURÁTORKA Helena Zápalková

ODBORNÁ SPOLUPRÁCE Ondřej Zatloukal,

Miroslav Myšák, Miroslav Kindl

RESTAURÁTORSKÉ PRÁCE Tomáš Guľaš, Veronika Langer Klimszová,

Jana Mojžíšová, Gabriela Polívková

INSTALACE Tomáš Guľaš, Vlastimil Sedláček, Filip Šindelář,

Ondřej Žák, Radka Žáková

GRAFICKÝ DESIGN Kateřina Manková

PŘEKLAD Anna Zápalková

PROPAGACE Tomáš Kasal, Martin Šinkovský

EDUKACE Hana Lamatová, Marek Šobáň

Titulní strana: Giovanni Battista Piranesi, Porovnání římských hlavic s řeckými příklady, 1761, z alba *Della Magnificenza e d'Architettura de' Romani*

muo

ARCIDIECZSNÍ MUZEUM OLOMOUC

Václavské náměstí 4

Olomouc 771 11

T: 585 514 190

pokladna.amo@muo.cz

otevřeno denně mimo pondělí
od 10:00 do 18:00 hodin

PARTNERI
PARTNERS

MINISTERSTVO
KULTURY

ARCIBISKUPSTVÍ
OLOMOUCKÉ

Olomoucký kraj

MEDIÁLNÍ PARTNERI
MEDIA PARTNERS

Olomouc
Český rozhlas

Operativní
zzip

olomouc.cz
PŘEDSTAVITELSTVO MĚSTA

Artikl

